

Marehalm (*Elymus arenarius*)

Gentagne kongelige forbud mod at rydde hjælme (og marehalm) skyldtes klitboernes store forbrug af strå og rødder til brændsel, tækning, reb, kornbånd m.m.

De store melrige kerner fra marehalm blev i mangelår og af fattigfolk anvendt til brød og gryn i overensstemmelse med navnene *vild rug*, *strandhavre* etc.

Marehalm (*Elymus arenarius*) (Kops, 1814).

På Anholt spillede den en vigtig rolle som kreaturfoder, når høsten slog fejl; vinteren igennem fik husdyrene da kun rug- og marehalm, om foråret kunne de være så afkræftede, at man måtte bære dem ud af stalden. Husmændene tøjrede deres eneste ko på marehalm og slog af denne til vinterfoder.

Marehalmens tykke rødder blev i Vendsyssel brugt til flettede kurve og bikuber. De vestjyske hyrdepiger flettede i deres fritid smukke kurve og æsker til knapper o.l., rødderne blev flækket, skrabet og poleret gule som rav. På Salling har det været anvendt til tykke reb til at hale ålefiskernes pulsvod ind med.

Talrige planter blev oprykket af fattigfolk og anvendt som brændsel. Indbyggerne på Fanø klager i 1557 over mangel på brændsel og indgiver en begæring om, at måtte bruge lyng, hvilket de d. 14 juli undtagelsesvis får lov til, når det sikres, at der ikke afhugges lyng eller andet klittag som kan være nyttigt mod sandflugt.

I klitegne blev den meget benyttet til tækning, ofte med et lag lyng i den tynde rodende; et sådant tag kunne holde mange år længere end rugtaget. Således begærer bønderne i Riber Len i 1558 bl.a. om, at måtte slå Klittag til tækning af deres huse. Den 11. Marts afgives svar om at de mht Klittag skal forholde sig i henhold til Recessen fra 1539.

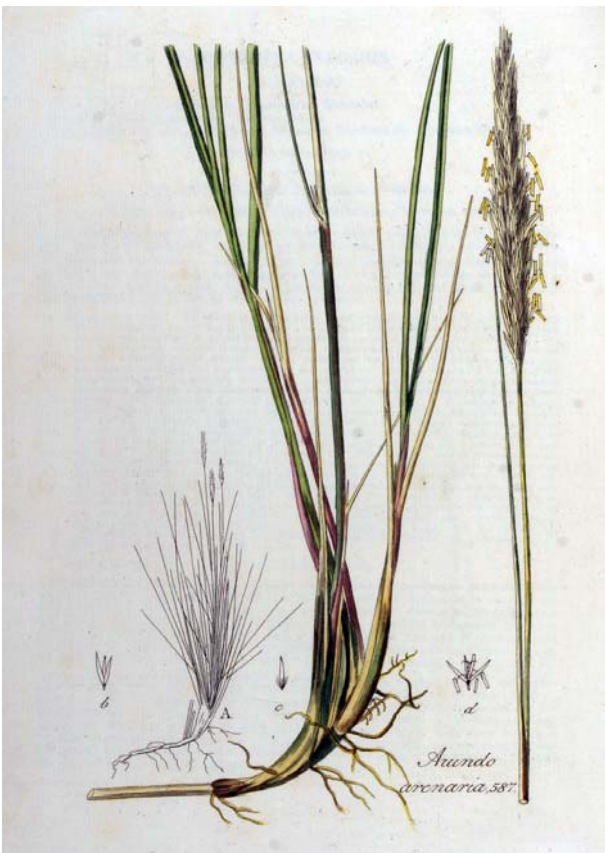

Kurv af marehalm og enerødder. (Vendsyssel historiske Museum).

Hjælme (*Amophila arenaria*)

Det latinske navn er i nogle flora angivet som *Arundo arenaria*.

Ved vestkysten fyrede man med lyng og tørv, men det var dyrt og mange fattigfolk brugte hjælme, der måtte mejes (med segl) på visse strækninger under klitfogedens opsyn. Adskillige var for at bage brød nødt til om natten at hente hjælmealm og -rødder ude i klitterne, men blev det opdaget, fik de "vand og brød".

Hjælme (*Arundo arenaria*) (Kops & Trappen, 1844).

Unge planter og de modne vipper eller bladene mejet efter frost, når de var bløde, gav et godt vinterfoder til får, kvæg og heste. Anvendelsen til tækning var i klitegnene så almindelig, at man næppe så en bygning uden dette tag. Strå og blade tjente som strøelse.

Fiskere på vestkysten foran redskabshytter tækket med hjælme. (M. Galschiøt, : Danmark, I, 1887).

Af bladene blev snoet reb, som ikke rådne i vand og derfor brugtes af fiskere; endvidere kornbånd og blandet med halm simer, hvorfra flettedes kurve, sædeløb, bringetøjr, fåretøjr m.m. Eller finere halmkurve til gryn og mel blev bundet sammen med *bakketov*, plantens tykke seje rødder. Rødderne kunne også bruges til at stoppe digebrud. Tynde rodtrævler var meget søgt til karbørster.

Sandstar (*Carex arenaria*)

I nogle jyske egne blev af Sand-Star's lange seje jordstængler snoet reb, snoet eller flettet tøjr til får (Thy 1800) og køer (vestjyske klitegne). Stængler har været anvendt til bindebånd til kornhøsten og simer af de tørre stængler til at binde taget med, da de var næsten uforgængelige; men de hvasse kanter gjorde tækkemandes hænder hudløse. Sand-Star har også været brugt til brændsel.

Klitplanter mod sandflugt
- anden anvendelse

Sandstar (*Carex arenaria*) (Kops & Trappen, 1846).

Havtorn (*Hippophaë rhamnoides*)

St. St. Blicher skriver: "Ørkenens cypres med sine bleggrønne blade, sine hvasse torne og sine liggule bittersure frugter", hvilket nok er meget beskrivende, da den også omtales som årsag til afsmag i agerhøns.

Den kan dog desuagtet spises med mælk og sirup eller bruges til både saft, grød, marmelade, syltetøj, vin og snaps. Efter frost siges bærene, at smage som abrikoser.

Bærene været et vigtigt vitamintilskud om vinteren, da de foruden A-vitamin har et indhold af C-vitamin, som er det største blandt danske frugter.

Lønne sogns beboere skulle omkring 1687 hente størsteparten af deres ildebrændsel fra klitbevoksningen med havtorn og denne bruges flere steder til fyring i bageovne.

Havtorn (*Hippophaë rhamnoides*) (Thomé, 1905).

**Klitplanter mod sandflugt
- anden anvendelse**

Referencer

Anon, 1897. Beplantning på Klitterne. Illustrerede Tidende 1897, 34, 550-552.

Brøndegaard, v. 1978. Folk og Flora – Dansk Etnobotanik, Bd I, Rosenkilde & bagger.

Brøndegaard, v. 1979. Folk og Flora – Dansk Etnobotanik, Bd III, Rosenkilde & bagger.

Glob, P.V. & Glob A. 1972. Glob's brændevingsbog, Worminarium.

Kops, J. 1814. Flora Batava. III. Deel, Amsterdam, J.C. Sepp en Zoon.

Kops, J. & v. d. Trappen, J.E. 1844. Flora Batava of afbeelding en beschrijving van Nederlandsche gewassen. VIII. Deel, Amsterdam, J.C. Sepp en Zoon.

Kops, J. & v. d. Trappen, J.E. 1846. Flora Batava of afbeelding en beschrijving van Nederlandsche gewassen. IX. Deel, Amsterdam, J.C. Sepp en Zoon.

Thomé, O.V. 1905. Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz. Bd. III. Friedrich von Zetzschwitz, Verlag Flora von Deutschland, 2. auflag.